

схожість, наприклад широко розповсюджена українцями техніка «низь» аналогічна руському «набору».

Багато спільного простежується в сорочках цих народів з українськими, особливо в крої. У молдаван та болгар цей елемент костюма має зовсім інші назви, болгарська – риза та молдаванська – камера, характерним кольором яких є білий.

Схожість в крої виразно наявна на рукавах сорочок. У молдавських і українських сорочках рукави мали чохла, які стягували червоною стрічкою або, як і в болгарських ризах, замість чохлів існували манжети. Вони називалися «брацарками» чи «ракавничками». Також схожість існує в крої коміра. Виріз на шії був дуже призбираний, як і в сорочках деяких районів України. Комір був невеличким та стоячим, який зав'язувався червоною стрічкою. Якщо в крої сорочок ми знаходимо багато спільного, то в оздобленні, навпаки, чимало відмінностей. У процесі порівняльного аналізу, наприклад, вбрання українців, молдаван та болгар виявляються як спільні, так і відмінні риси.

Отже, на формування українського традиційного костюма впливало багато факторів, такі як природно-географічний, етнічний та сусіднє оточення. Вигідне географічне положення України, а через це наявність великих торговельних шляхів, пояснює появу різних дорогих тканин та прикрас. Україна заселена багатьма етнічними групами, і кожна із цих груп несе за собою свою традиційну культуру, яка впливає на формування вбрання українців. Завдяки етнічному фактору в одязі проявляється локальна специфіка, яка обумовлюється кроєм окремих елементів, орнаментациєю тощо.

Джерела та література

1. Мироненко В. П., Синицька А. С. Еволюція українського народного костюма в соціокультурному контексті авангарду. *Вісник ХДАДМ*. Харків, 2009. № 5. С. 128–135. URL: file:///E:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/had_2009_5_21.pdf
2. Ніколаєва Т. Різновиди традиційного одягу. URL: <http://etno.iatp.org.ua/mynuvshyna/r09.html>
3. Стельмашук Г. Г. Декор народной одежды. *Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья*. Минск, 1987. 374 с.

Вовк Ольга

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДО ІСТОРІЇ УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ КАРАЗІНА ЗАСОБАМИ МАЛОЇ СКУЛЬПТУРНОЇ ПЛАСТИКИ

Анотація. Охарактеризовано форми увічнення пам'яті про видатного українського науковця і просвітителя В. Н. Каразіна. Висвітлено історію нової меморіальної дошки, що була відкрита в Харкові у 2019 р. і донині не знайшла представлення у медійному просторі та в наукових публікаціях.

Ключові слова: В. Н. Каразін, увічнення пам'яті, меморіальна дошка.

Abstract. *The main forms of perpetuation of memory of famous Ukrainian scientist and enlightener V. N. Karazin are characterized. The history of new memorial plaque, that has installed in Kharkiv in 2019 and has not presented in a media-sphere and scientific publications, is described.*

Keywords: *V. N. Karazin, perpetuation of memory, memorial plaque.*

Василь Назарович Каразін (1773–1842) по праву вважається видатним українським просвітителем і одним із перших вітчизняних природодослідників. Провідна участь у справі відкриття Харківського університету (одного з найстаріших у Східній Європі), а також низка піонерських дослідів, винаходів та ідей в галузі хімії, фізики, метеорології та інших галузей знань зробила цього діяча відомим не лише в нашій країні, але і в усьому світі [11, 73; 12].

Пам'ять про В. Н. Каразіна увічнена в назвах астероїда 6547 Vasilkarazin і заснованого ним Харківського національного університету. Його ім'я носять вулиці у Харкові, Миколаєві та Дніпрі, а також майдан у місті Богодухів Харківської області (на малій батьківщині просвітителя) [1, 137]. У 2000 р. Харківська обласна державна адміністрація встановила низку іменних стипендій в галузі науки для видатних та для обдарованих молодих науковців, стипендії в галузі гуманітарних наук було надане ім'я В. Н. Каразіна [7]. А в лютому 2020 р. під час круглого столу «Василь Назарович Каразін – вчений-енциклопедист», приуроченого до 247-ої річниці з дня народження просвітителя, адміністрація та громадськість Каразінського університету виступили з ініціативою про присвоєння імені В. Н. Каразіна одній з іменних премій, які вручаються Національною академією наук України [6].

Образ В. Н. Каразіна закарбований і в об'єктах монументальної скульптури. Зокрема, пам'ятник цьому діячеві, що був відкритий у Харкові у червні 1907 р., став хронологічно другим з-поміж усіх інших харківських монументів (історія його встановлення та побутування в міському середовищі детально описана у цілій низці публікацій (див., наприклад, 8 та ін.)). У 2003 р. у селі Кручик Богодухівського району Харківської області (рідному селі В. Н. Каразіна) був відкритий бюст цього вченого [10, с. 63].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. набула особливого поширення практика увічнення пам'яті про В. Н. Каразіна засобами малої скульптурної пластики. Збільшення кількості подібних «місць пам'яті» було обумовлено кількома чинниками. Наприклад, починаючи з 1990-х рр. у багатьох українських містах (зокрема і в Харкові) спостерігалось швидке збільшення кількості нововідкритих меморіальних дощок. З одного боку, цьому посприяла відносна легкість проходження відповідних погоджувальних процедур (відповідно до нормативно-правової бази ініціатором встановлення меморіальної дошки в Україні може виступити будь-яка фізична або юридична особа). З іншого боку, розвиток техніки і технологій убезпечив можливість створення таких знаків комеморації у порівняно стислі терміни та в умовах обмеженості бюджету проекту, що стало особливо важливим у світлі загальної соціально-економічної нестабільності, яку переживала наша країна у ті часи.

Варто згадати також і те, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігалось значне збільшення уваги до постаті В. Н. Каразіна з боку науковців та громадськості. Зокрема, це втілювалося у стрімкому збільшенні відповідних публікацій в академічних виданнях та періодиці [3, с. 174]. Молода держава Україна, що тоді тільки-но здобула незалежність, потребувала формування власного пантеону видатних діячів, які в різні часи зробили значний внесок у розвиток науки, промисловості та культури на цих теренах, і В. Н. Каразін з повним правом увійшов до цього пантеону [9].

Усі ці обставини зумовили появу низки меморіальних дощок на честь В. Н. Каразіна. Зокрема, у 1997 р. на стіні Кручанської загальноосвітньої школи була встановлена меморіальна дошка, подарована Харківським університетом. У липні 1998 р. на будівлі старого корпусу Харківського університету по вул. Університетській, 16 було встановлено кам'яну дошку з портретом В. Н. Каразіна і присвятним написом. На будівлі сучасного Головного корпусу Харківського університету кам'яна меморіальна дошка, що увічнювала пам'ять про його засновника, з'явилася ще раніше – у 1995 р. Проте вже в 2002 р., напередодні 230-річчя від дня народження В. Н. Каразіна і 200-річчя заснування університету вона була замінена новою – бронзовою. Того ж 2002 р. відкрили і меморіальну дошку на честь В. Н. Каразіна у вестибюлі Богодухівського навчально-виховного комплексу [2, с. 183].

Вищезазнані об'єкти малої скульптурної пластики представлені у каталогах і довідниках пам'яток образотворчого мистецтва (див. наприклад 10), статтях і книгах, спеціально присвячених В. Н. Каразину (2; 4, ілюстративна вклейка). Проте у 2019 р. була відкрита ще одна меморіальна дошка, яка донині залишається маловідомою широкій громадськості, незважаючи на те, що знаходиться у самому центрі Харкова.

31 травня 2018 р. Міська комісія з питань топоніміки і охорони історико-культурного середовища погодила встановлення меморіальної дошки на честь видатного українського філософа і поета Григорія Савича Сковороди. Її було вирішено встановити на будівлі по вул. Римарській, 4 [5]. Вважається, що тут мешкав Єгор Єгорович Урюпін – купець третьої гільдії, у 1799 р. обраний головою Харківської міської думи, який був особисто знайомий і листувався з Г. С. Сковородою.

Відкриття дошки відбулося 28 листопада 2019 р. Вона знаходиться у дворі вищезазначеного будинку, тож випадковий перехожий, що не знає про її точну локалізацію, апріорі не може її побачити. Ініціаторами встановлення дошки виступили мешканці будинку по вул. Римарській, 4, які об'єдналися у «Комітет захисту історичної спадщини». На відкриття були запрошені керівники Управління культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації, представники Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди у селі Сковородинівка Золочівського району Харківської області, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (його представляла авторка цього тексту), Обласного комунального закладу «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини»,

ініціатори та автори встановленої дошки, інші фахівці у галузі музейної та пам'яткоохоронної справи, культури і туризму. Засоби масової інформації до заходу залучені не були, через що медійного висвітлення цієї події не відбулося.

Меморіальна дошка, автором якої виступив скульптор С. І. Ястребов, виконана з бетону. В її верхній частині розміщений медальйон з барельєфним портретом «мандрованого філософа», по краю якого викарбовано напис «Г. Сковорода 1722–1794». Нижче на вертикально орієнтованій плиті у формі неправильного багатокутника міститься текст: «Тут зупинявся Г. Сковорода. Його мрії про відкриття на Слобожанщині університету були втілені друзями та учнями філософа В. Каразіним та Є. Урюпіним».

Відомо, що В. Н. Каразіна та Г. С. Сковороду, незважаючи на значну різницю у віці, поєднували численні соціальні зв'язки. Зокрема, філософ був у гарних стосунках з батьком майбутнього науковця – Назаром Олександровичем Каразіним, і після смерті останнього у 1783 р. написав йому епітафію. Деякі дослідники навіть вважають, що Г. С. Сковорода міг деякий час бути домашнім учителем у родині Каразіних [4, с. 194]. Григорій Савич добре знав і вітчима В. Н. Каразіна – Андрія Івановича Ковалевського, в маєтку якого Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка) він знайшов свій останній спочинок.

Варто згадати також те, що Г. С. Сковорода протягом 1759–1769 рр. викладав у Харківському колегіумі – провідному освітньому осередку Слобідської України XVIII ст., який фактично став предтечею майбутнього університету. Крім того, і Г. С. Сковорода, і В. Н. Каразін відвідували так звану «Попівську академію» – заснований О. О. Паліциним перший літературно-художній просвітительський гурток на Слобожанщині, просвітницька діяльність якого уже на початку XIX ст. сприяла залученню місцевого дворянства до пожертвувань на влаштування Харківського університету (заснованого у 1804 р.).

Одним з найбільш активних сподвижників В. Н. Каразіна у справі відкриття університету став тодішній голова Харківської міської думи Є. Є. Урюпін. Зокрема, він брав активну участь у зборі коштів на університетські потреби, та, за деякими даними, зібрав величезну на той час суму у 70 тисяч рублів, що в сім разів перевищувала тодішній річний бюджет Харкова.

Отже, меморіальна дошка, відкрита у листопаді 2019 р., увічнила пам'ять одночасно про трьох знаних діячів вітчизняної історії XVIII – початку XIX ст. і закарбувала пам'ять про важливі процеси культурного розвитку, які відбувалися в цей період на Слобожанщині. Вважаємо, що фіксація інформації про цей об'єкт є важливою з погляду доповнення вже існуючих баз даних пам'яток історії та культури на Харківщині (зокрема меморіальних дощок).

Джерела та література

1. Вкарбовані в літопис науки / уклад. О. І. Вовк, А. В. Григор'єв, С. М. Куделко; вст. ст. В. С. Бакірова; гол. ред. В. С. Бакіров. 2-ге вид., перероб. і доповн. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 376 с.

2. Вовк О. І. Засновник Харківського університету В. Н. Каразін в іконографії (до 240-річчя з дня народження). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. Харків, 2013. Вип. 16. С. 178–186.
3. Вовк О. І. Постать Василя Каразіна в історіографії / наук. ред. С. М. Куделко. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 328 с.
4. Вовк О. І., Куделко С. М. В. Н. Каразін. Діалоги у часі й просторі: дослідження і матеріали / наук. ред. С. І. Посохов. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 272 с.
5. Косенкова В. Григорію Сковороді в Харькові установлять меморіальну дошку. *Харьковские известия. Информационно-аналитический портал*. 2018. 1 июня. URL: <http://izvestia.kharkov.ua/on-line/20/1270624.html> (дата обращения: 25.03.2021).
6. Круглий стіл «Василь Назарович Каразін – вчений-енциклопедист». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OgpEXquxvZ8> (дата звернення: 25.03.2021).
7. Про встановлення іменних стипендій облдержадміністрації в області науки: Розпорядження Харківської обласної державної адміністрації від 24.07.2000 р. № 703. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/XA000080?an=108> (дата звернення: 25.03.2021).
8. Романовський В. Пам'ятник в Харкові та дискусії довкола нього. *Харьковский исторический альманах*. Харьков, 2004. Осень–зима. С. 20–31.
9. Сегеда С. Український пантеон. Київ: Балтія-друк, 2013. 184 с.
10. Харківський університет в образотворчому мистецтві: альбом / за заг. ред. В. С. Бакірова; наук. ред. С. І. Посохов; уклад. М. І. Боброва та ін. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 148 с.
11. Elwell D. Man-Made Gemstones. New York; Chichester; Brisbane; Toronto: Halsted Press, 1979. 190 p.
12. O'Meara P. «The Opinion of One Ukrainian Landowner»: V. N. Karazin, Alexander I, and Changing Russia. *Word and Image in Russian History. Essays in Honor of Gary Marker*. Boston: Academic Studies Press, 2015. P. 315–335.

Корчевий Микола

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СУПРЕМАТИЗМ КАЗИМИРА МАЛЕВИЧА

Анотація. Стаття присвячена зародженню супрематизму як одного із напрямів авангардного мистецтва першої третини ХХ ст. Простежено процес його виникнення, визначено характерні риси.

Ключові слова: супрематизм, образотворче мистецтво, Казимир Малевич.

Abstract. The article is devoted to the emergence of Suprematism as one of the directions of avant-garde art of the first third of the twentieth century. The process of its occurrence is traced, characteristic features are defined.